

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії зарубіжної літератури

на тему: Образ природної людини в романі Даніеля Дефо "Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо"

Студента (ки) 3 курсу групи СОа 18-21
напряму підготовки _____
спеціальності філологічний факультет освітніх
технологій Фоменко А. Р.

(прізвище та ініціали)

Керівник професор, доктор філологічних наук
Мариненко Ю. В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище
та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Київ – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....
РОЗДІЛ 1. Біографічні відомості та історичне середовище періоду життя Даніеля Дефо та написання роману «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо».....
1.1. Життєвий та творчий шлях Даніеля Дефо.....
1.2. Історія створення роману.....
1.3. Епоха Просвітництва.....
1.4. «Природна людина» просвітників.....
Висновки до Розділу 1.....
РОЗДІЛ 2. Образ природної людини в романі «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» Д. Дефо.....
2.1. Концепція природної людини в романі Д. Дефо «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» в аспекті релігії.....
2.2. Концепція природної людини в романі Д. Дефо «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» в аспекті праці.....
Висновки до Розділу 2.....
ВИСНОВКИ.....
SUMMARY.....
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....

ВСТУП

Роман «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» авторства Данієля Дефо вважається класичним твором світової літератури. Він не лише був «розвагою» для читачів з описом пригодницького життя однієї людини на безлюдному острові, а ще й порушив важливі філософські та соціальні питання. Важливою темою цього твору є образ природної людини, який просвічується через долю головного героя та його вчинки.

Книга зараз є одним із найвідоміших творів англійської літератури, яка пережила не лише автора чи епоху, а стала і, певно, залишатиметься важливим, якщо не ключовим, твором в жанрі пригодницьких романів. Ця робота присвячена дослідженню образу природної людини в контексті творчості Данієля Дефо.

В цій роботі ми розглянемо біографічні відомості про актора та історичне середовище, оскільки ці фактори мають значний вплив на його творчість та перцепцію епохи, що переживав він, як сучасник. Також ми маємо розкрити різні аспекти образу природної людини в романі «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо», зокрема в контексті релігії та праці та відтворити образ природної людини як одного з ключових елементів творчої концепції Данієля Дефо.

Метою дослідження є визначення ролі роману Данієля Дефо у світовій літературній спільноті.

Завдання дослідження:

- 1) Прослідкувати історико-культурне середовище, що склалось в Англії як один з найважливіших аспектів впливу на літературну діяльність Д. Дефо;
- 2) В контексті епохи Просвітництва визначити поняття «природна» людина;
- 3) Розкрити особливість автора у вираженні позиції «природної» людини.

Об'єктом дослідження є творчість Данієля Дефо, його роман «Робінзон Крузо».

Предметом дослідження є концепт «природна людина в романі Д. Дефо «Робінзон Крузо».

Методами дослідження є опис, порівняння та аналіз тексту.

Структура та обсяг дослідження: курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, summary та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ТА ІСТОРИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПЕРІОДУ ЖИТТЯ ДАНІЕЛЯ ДЕФО ТА НАПИСАННЯ РОМАНУ «ЖИТТЯ ТА ДИВОВИЖНІ ПРИГОДИ РОБІНЗОНА КРУЗО»

1.1. Життєвий та творчий шлях Даніеля Дефо

Даніель Дефо (англ. *Daniel Defoe*) – відомий англійський письменник та публіцист, один з основоположників жанру «реалістичного роману». *“Даніель Дефо... жив саме в такий бурхливий час, коли до письменників, які завинили, застосовувалися дуже суворі каральні заходи. Йому довелося випробувати і в’язницю, і ганебний стовп; але, незважаючи на гоніння, злидні і всякі лиха, цей сильний духом і надзвичайно енергійна людина ніколи не зраджувала своїм переконанням і до самого кінця продовжувала боротися з пером у руках за ті ідеї, які пізніше увійшли в життя і стали одним із найдорожчих надбань його народу”* (5) – писав А. В. Каменський у біографічному нарисі “Даніель Дефо. Його життя та літературна діяльність”.

Народився Д. Дефо в 1660 році в сім’ї торговця, що, звісно допомогло йому з просуванням по ліфту освіти. Вихований у релігійному дусі, в чотирнадцять років Дефо був відданий до приватної протестантської школи в Ньюінгтоні. Він завжди згадував про цю школу з теплими почуттями, бо вона дала йому багато потрібних знань, які так знадобилися йому в майбутньому. Проте, не зважаючи на релігій нахил школи та його особисте юнацьке бажання бути священником – проповідником Дефо не став (1).

Після закінчення школи батько допоміг молодому Даніелю з роботою. У вільний від роботи час Дефо активно спілкувався з дисидентською молоддю, яка залишила значний слід в його політичних переконаннях.

Вже у віці 20-ти років Дефо почав торгувати. З цим йому допоміг батько. Його бізнес, згодом, зміг розширитись та його торгіві зв’язки сягали Іспанії та

Португалії – колоніальними гегемонами свого часу. Саме ці торгові зв'язки спонукали молодого письменника переїхати на деякий час в Іспанію.

Проте в цьому ж році Даніель Дефо доєднався до армії герцога Монмутського, що постав проти свого дядька, який, в свою чергу, очолював французьку політику під час його правління. В період служби Дефо був захоплений піратами з Алжиру, проте зміг виконати втечу.

Після цього наступний короткий період життя письменника можна назвати дозволи успішним. Вже в 1684 році Даніель Дефо одружується. Мері Таффлі, дружина, народить йому вісім дітей. Окрім дітей вона ще й в якості «приданого» приносить в новоспечену сім'ю 3700 фунтів. Враховуючи не дуже палке бажання, але успішну реалізацію Дефо в торгівельному бізнесі, він став вважатись соціально успішною та доволі багатою людиною. Проте, вже в 1692 році він, як і його дружина, безжально збанкрутували. Причиною стала втрата чартерного судна, що перевозив товари його компанії та був особистою власністю Дефо.

Справи пішли настільки погано, що Даніель потрапив у боргову в'язницю, після втечі з якої йому ще довелось провести якийсь час у кварталі Мінт, що славився попитом в різного класу та типу злочинців. Дефо таємно жив у Брістолі під вигаданим іменем, тому що боявся бути поміченим податківцями. Виходити Дефо міг лише по неділям. В той час в Британії арешти в «божий» день були заборонені законом. Тим не менш, така різка зміна статусу стала певним поштовхом в діяльності Дефо як письменника.

Початок літературної діяльності припав на 1697 рік, коли він випустив свій перший памфлет «Дослід про проекти» (“An Essau upon Projects”).

Дефо виступив тут з пропозицією про організацію банківського кредиту і страхових компаній, про поліпшення шляхів сполучення; він писав про створення академії, яка могла б займатися питаннями норм літературної мови, говорив про необхідність жіночої освіти. Через рік з'явився памфлет «Клопотання бідняка» («A Poor Man's Plea», 1698), де йдеться про несправедливість законів, що карають бідняків і захищають багатіїв: «Павутина

наших законів є такою, що потрапляють у неї маленькі мухи, а великі пробиваються крізь неї» (5).

У 1702 році королева Анна, що була останньою із роду Стюартів, зійшла на престол Англії. Враховуючи контекст його біографії, не дивно, що він написав сатиричну книгу «Найкращий засіб позбутися дисидентів». Спочатку парламент поставився до твору занадто «прямо» і навіть радів, що письменник став на сторону католиків, «знищуючи пером протестантів». Проте хтось таки серед «сильних світу» зрозумів сатиричний зміст. Тоді Дефо було ув'язнено на сім років. Це ув'язнення включало і триразове виставлення письменника біля «ганебного стовпа».

Це покарання включає в себе дику традицію робити із заручником все, включаючи вигуки та закидання камінням. Тим не менш, Даніеля, замість каміння, було «закидано» квітами. Протягом відбування строку у тюрмі він написав «Гімн ганебному стовпу». В цьому творі була показана зневага до аристократії, а також його роздуми чому він опинився на «ганебному стовпі». Цей памфлет набув доволі широкої популярності серед публіки.

Через два роки відбуття свого семирічного покарання Дефо вийшов з в'язниці. Його репутації було завдано невинуватої шкоди, так само як і його бізнесу. Письменник знову опинився в ситуації, де йому загрожували злидні та, враховуючи його не надто схвальний статус в адміністрації королівства, загрожувало вигнання. Тому йому довелось прийняти пропозицію прем'єр міністра стати таємним агентом в уряді, при чому нібито залишаючись незалежним журналістом. Його вплив на уряд консерваторів та об'єм роботи все ще до кінця не вивчена. Проте, в процесі його «роботи», він був назначений на дипломатичну місію в Шотландію. Тоді стояло питання об'єднання цих двох країн. Дефо показав себе як чудовий дипломат і успішно виконав завдання, поставлене ним. Для цього Дефо навіть написав книгу з економіки, яку він продемонстрував протягом переговорів з урядом Шотландії. Після його дипломатичного успіху він навіть напише «Історію об'єднання двох королівств».

Ці всі пертурбації на життєвому шляху Данієля Дефо трансформувалися в масштабне художнє полотно, яке оспівує тематику проблем, злиднів, відчуття людини самої з собою, пригод, проте водночас сповнене глибокими соціальними та філософськими узагальненнями, описані та опрацьовані багатим досвідом й особистими авторськими спостереженням. Всі попередні події, тим не менш, дали автору змогу використати свій досвід для написання легендарного твору в майбутньому, а нам – можливість насолоджуватись цим твором зараз.

1.2. Історія створення роману

Перше видання «Робінзона Крузо» вийшло в Лондоні 25 квітня 1719 року без імені автора. Задум прийшов до Дефо не з голови. Основою цього твору стала історія, що сталась з шотландським моряком Олександром Селькіром, який упродовж чотирьох років прожив на безлюдному острові Хуан Фернандес у тихому океані, поки не був підібраний кораблем під командуванням Вудса Роджерса. Сам Роджерс написав про ці події в книзі «Плавання навкруги світу», які і стали основою для написання пригодницького роману Дефо.

Пригоди Олександра Селькірка, про якого ми згадували вище, по суті і склали основу сюжету «Робінзона Крузо». Так як Дефо займався торгівлею та багато подорожував, він мав змогу серйозно збагатити свої географічні пізнання та ближче зрозуміти природу людини в які контакті з навколишнім середовищем.

Контекст епохи допоміг письменнику написати справжній хіт. І, як то стається і зараз – після успіху однієї мистецької роботи зазвичай слідує сиквели, приквели і таке інше. Після цієї роботи пішли й інші романи в дусі авантюризму – «Пригоди капітана Сінглтона», «Полковник Жак», «Роксолана».

Дефо, перебуваючи в щирому захваті від успіху своєї роботи випускає у світ «Подальші пригоди Робінзона Крузо», через рік вийшла третя книга – «Серйозні роздуми протягом життя і дивовижні пригоди Робінзона Крузо, що включають його бачення ангельського світу». Гарно буде зазначити, що якщо першу книгу знають мільйони (і ми, зокрема, саме її досліджуємо), про другу – чули десятки тисяч, то про третю не знає, певно, ніхто.

Твір Дефо не став ексклюзивно новим для жанру. Вже в час молодості письменника жанр документалістики про подорожі мав тенденцію до переходу в художній жанр, проте саме в «Робінзоні Крузо» ця «художність» була виведена в якісний вид написання.

Існує навіть думка, що Дефо зустрічався з Селькірком, як зазначає Брюс Селкрейк в статті для *Smithsonian Magazine*: «Історики сперечалася, чи насправді Дефо та Селкірк зустрічались, проте Дефо справді зустрічався з Вудсом Роджерсом, і важко заперечити, що він допоміг за своїми спогадами та мемуарами створити літературну сенсацію Дефо» (10).

Основою для написання була на той час дуже модна ідея читати мемуари, щоденники, записи приватирів та моряків з їх походами та пригодами.

Тому не дивно, що оповідання йде від першої особи. Він активно імплементує стиль написання розповідей, щоденників у своєму творі, щоб читач міг ще більше повірити в те, що він читає не оповідання Дефо, а особисту розповідь Робінзона Крузо.

Життєвий шлях письменника дозволив йому мати гарні знання з політики, економіки, філософії. Його особистий життєвий досвід дозволив йому сповна розуміти людську природу, проблеми та бажання. Можливо «Робінзон Крузо» це не просто пригодницький роман, а своєрідний маніфест примирення людини з собою та навколишнім світом.

1.3. Епоха просвітництва

Кант вдало зазначив, що Просвітництво – це вихід людини зі стану неповноліття, в якому вона перебуває з власної вини (6). І справді, порівнюючи епоху класицизму, врахувавши політичний та історичний контекст – нова епоха про навчання. Про те, як людина-«дитина» починає навчатись. Основними представниками епохи були філософ, вчені, письменники і загалом митці, що вважали метою суспільства людське щастя, яке має бути досягнуто за допомогою розуму та інтелекту.

Саме ця епоха має неймовірне значення для культурного процесу. Саме поняття «Просвіщення» визначає характеристику епохи – інтелект, навчання, робота над «я».

В праці Л. Г. Дротянко зазначено, що епоха Нового часу та Просвітництва знаходиться в часових рамках другої половини XVI ст. до початку XIX ст (4).

Однією з важливих, можливо навіть скажемо фундаментальних рис цього періоду є активний розвиток буржуазних відносин у Західній Європі та поступовий перехід з феодальних відносин до капіталізму.

Також в цей період відбувається перехід з цехового ремесла до мануфактурного, що стало поштовхом до переходу в промислове виробництво, що мало величезний вплив для суспільства в цілому. В цей період також виникають нові суспільні класи. Міщанство стало основою для формування пролетарів, капіталістів.

Відбувається процес секуляризації, тобто Християнську церкву починають відокремлювати від державних процесів. Вплив Папського престолу зменшується ще більше. Згодом цей процес дасть поштовх і до обмеження прав монарха. Недарма епоха Просвітництва завершується Великою Французькою Революцією.

В цей період також відбувається активне відокремлення «державо-зацікавленої» науки до «самоїсної науки». Авторитет науковців стрімко росте, досягнення в науковій сфері починають активно поширюватись в соціальній сфері, переходять у сферу державотворення, торгівлі, виробництва і т. ін. В цей же час починається активні зрушення в аспекті педагогіки, оскільки сфера управління державою та потреби в освічених людях на мануфактурах змушували відкинути ідею «школи для еліти» до «школи для тих, хто її потребує». Потрібні були працівники на заводах, бо малоосвічених людей до керування важкими для освоєння станками та машинами допускати не хотілось.

Активно розвивається і філософія. Їх пріоритетами стають не абстрактний гуманізм чи споглядання за світом, а вирішенням проблем у методології. В цей

час формуються нові течії філософії. Емпіризм та раціоналізм стануть основними на той період.

Головним об'єктом епохи стала людина. Вперше ще з часів Відродження людині виділяється настільки важливе значення у філософії буття. Дідро вважає людину єдиним центром Всесвіту, без якого все на землі втратило б сенс.

Стовпами епохи просвітництва (у різні періоди її тривалості) можна назвати три революції (5)

- Промислова революція в Англії;
- Політична революція у Франції;
- Філософсько-естетична у Німеччині.

Революційним дебютантом стала Англія. Саме її можна назвати «Батьківщиною Просвітництва». Початком епохи стала остання революція Британії (1689 р.). «Славна революція» привела на трон Вільгельма Оранського, що був, по суті, лордом з Голландії, але не зважаючи на це, його правління стало основою для позитивних перетворень в країні. Він розпочав підйом англійської економіки, відбулось посилення армії та флоту, утворена Ост-Індійська компанія. Сама епоха правління Вільгельма ознаменувала початок англійського «золотого століття», що характеризувалась активним розвитком наукової сфери, мистецтва, розширення географії колоніального гегемону – Британії.

В період епохи такі видатні філософи як Дж. Берклі, Д. Юм, Е Сведенборг та інші. Хоч їх філософські ідеї та напрямлення відрізнялись один від одного, вони всі пропагували основну ідею – людина, як центр світу.

Основні риси Просвітництва Альбіону описав філософ Джон Локк. Його головна праця «Досвід про людське розуміння» – містила активну програму, яку активно сприймали англійську просвітителі. За Локком до невід'ємних прав людини належать три основні права: про життя, свободу і власність.

Серед французьких мислителів особливе місце посідає Жан-Жак Руссо, який з юних років прожив класичну для написання драматичних біографій історію, Багато вчився, змінював професії, терпів удари долі та приниження. Його основою ідеєю була концепція відходу від загально-соціального

відчуження. Він вважав, що основою ставлення людини як індивіда має бути правильне виховання, матеріальна (та політична) рівність, мораль, місце людини в суспільній ієрархії. На відміну від філософів, які вважали егоїзм – благом, Руссо вважав, що важливіше людині підпорядковуватись благу суспільства. Можна вважати його одним з перших філософів, що почали активно говорити про «соціалізм», але в дуже далекому до сучасного розуміння понятті.

Руссо писав (): «Кожна людина добродісна, коли її приватна воля у всьому відповідає спільній волі». Руссо вплинув на сучасну духовну історію Європи, виховав «критику культури» та змінив погляд на державне право.

1.4. Природна людина

Якщо описати цю концепцію максимального коротко: природна людина – людина, не зіпсована цивілізацією. Просвітництво створило уявлення про людину та її буття відштовхуючись від самої людини як такої. У християнському світогляді людина постає як «Боже творення, у феодализмі – соціальний інструмент. Вище зазначений Жан-Жак Руссо на початку свого твору «Про суспільний договір» пише: «Людина народжується вільною, тоді як усюди вона знаходиться в кайданах» (8).

Тобто за цією ідеєю, людина від самого народження є вільною, обираючи власний шлях сама, яка має не тільки обов'язки (як то було раніше) а ще й фундаментальні, не від'ємні від самої її сутності – права. Це – перший висновок концепції просвітників. Другий – всі люди тотожні в цих правах, оскільки ці права не благо, а і є частина людської сутності. Теза про те, що людина за своєю природою має невід'ємні від себе права, а також теза, що люди «рівні» в цих самих правах і складають основу «просвітницької людини».

Природна людина – це, насамперед, людина, створена природою з її моральними, фізичними, природними потребами і бажаннями. Ж.-Ж. Руссо описує людину з належній їй природній доброті, співчутливості, чуйності, принципності. В цій концепції можна вказати, що протиставлення природи та цивілізації заключаються в самій людині. Звісно, ідеальна концепція людини філософа абсолютно позбавлена історико-соціального контексту, а швидше

використовується як інструмент для полеміки, можна вважати що людина природна може в уяві філософа зображуватись як дикуном, так і бути символом «простодушності народу».

Ось чому в «Громадському договорі» Жан-Жака Руссо він, відхиляючись від ідей своїх двох попередніх трактатів пише про те, що в стані суспільному людина позбавляється багатьох переваг, які вона має в своєму природньому стані, але набуває переваг- його здібності вправляються і розвиваються, його думка розширюється, почуття облагороджується і якби зловживання умовами життя не зводили його часто до стану нижчого, він мав би безупинно благословляти щасливий момент, що перетворив його з тупої і обмеженої тварини на істоту мислячу – на людину (8).

Висновки до Розділу 1

Даніель Дефо – відомий британський письменник, публіцист, основоположник жанру пригодницького роману. Його життя можна назвати важким, повним успіхів та падінь, але цікавим та неоднорідним. Він був купцем, оратором, політиком, іноді навіть таємним радником високопоставлених державних чиновників. Основна для його біографії літературна праця «Пригоди Робінзона Крузо» зробили з цього зірку ще при житті та провело його ім'я крізь віки і до нас. На могилі письменника окрім ім'я та прізвища вигравіювано ще й «автор «Робінзона Крузо». Проте, письменник мав набагато більш різноманітну літературну вибірку: він писав памфлети, вірші, прозу, щоденники, романи, історичні праці.

Культурний розріз періоду життя та творчості Даніеля Дефо характеризується історичним оптимізмом, концентрацією людини у сприйнятті світу, боротьбою з забобонами, невіглаством. Прагненням до інтелектуалізації суспільства та здобуття рівності прав.

Отже головний герой епохи Просвітництва – людина. Вона стала новою людиною епохи феодального суспільства – «природною» людиною. Враховуючи соціокультурну ситуацію в Європі, зокрема в Англії, виявляють стале протиріччя

між концепцією «природної» людини та людини «буржуазної», що було доволі вдало обіграно в романі «Робінзон Крузо».

Перші згадки про концепцію «природної» людини починають проявлятися серед початківців філософії нової епохи, зокрема у Франції, де основним ідеологом концепції був Жан-Жак Руссо. Він писав, що природна людина – це створена природою людина з властивими їй фізичними чи моральними потребами та бажання. Він вважав моральність природним началом, що може бути вдосконалена протягом виховання людини і вважав саме природу як найбільш придатне місце, на відміну від міста, яке є рукотворним, яке спотворює будь-яку вдачу.

РОЗДІЛ II. ОБРАЗ ПРИРОДНОЇ ЛЮДИНИ У ТВОРІ «РОБІНЗОН КРУЗО» Д. Дефо

2.1. Концепція природної людини в романі Д. Дефо «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» в аспекті релігії

Узяв Господь Бог чоловіка і оселив його в Едемському саду порати його й доглядати» – написано в книзі Буття (1, Бут 2, 15).

Роман Даніеля Дефо можна вважати своєрідним літературним маніфестом письменника епохи Просвітництва, заснований на концепції світу і людини. Світогляд людини того періоду неможливо уявити без впливу релігійно-моральних засад на її свідомість. І навіть в контексті релігійних пертурбацій у творчості Дефо так чи інакше можна знайти схожості між основним сюжетом «Робінзона Крузо» та епізодів зі Старого Завіту.

Вищезазначена цитата з Біблії є лише одною з багатьох, в якій священне письмо звертається до суті праці людини для отримання благ Божих, очищення себе, та й взагалі як звичайної частини буття. Бути працюючим – одна із священних заповідей християнської віри. А Робінзону, що залишився сам на сам на безлюдному острові залишається прийняти працю в собі і використовувати її як благо.

В історії Робінзона Біблія займає доволі вагому частину його життя. Навіть в його рутині є релігія, зокрема читання Біблії тричі на день. Це одна з найважливіших і незмінних з двох інших правил в щоденній праці Крузо. Друге – полювання, на яке він витрачає по три години кожного ранку, але тільки якщо немає дощу. Третє – готування дичини, яку він напередодні вбив чи спіймав.

Враховуючи, що Біблія, як основа християнської віри не дарма з'являється в творі, автор таким чином використовує письмо як ресурс для можливого подальшого опрацювання думок чи змін поглядів героя. Саме релігійна праця та

роздуми над Біблією допомогли герою «зрозуміти» світ, дозволивши оцінити його крізь релігійну призму. В певний момент перебування на острові він почав вважати все, що відбувається з ним промислом Божим. І в якийсь момент це допомагає Робінзону змиритись з фактом перебування в ізоляції. Можливо такі думки надихнули автора, коли той довгий час перебував у в'язниці і колись сам знайшов своє примирення в релігії. Не дарма він колись навіть був проповідником.

В той момент Робінзон перестає молитись про звільнення з острова, а приймати цей факт. Він вважає, що людині, яка знайшла істину, свобода від гріха приносить більше щастя, ніж свобода від страждань. Герой перестає думати про визволення і починає думати про перебування. Про його «природність». Ці зміни є ключовими у свідомості героя.

За книгою, Робінзон Крузо був пуританом. Тофтун М. Г. в сучасному словнику з етики пропонує такий варіант визначення цієї течії: «Стиль життя і діяльності людини, що був наслідком ретельного додержання системи поглядів, в яких закріплювалась патріархальне ставлення до питань сім'ї і шлюбу, фетишизувалась суворість звичаїв» (8). Тобто, ця течія вирізнялась конкретним самостримуванням, дотриманням правил, суворим слідуванням письму. І тут виникає конфлікт. У суперечках між Робінзоном і П'ятницею про релігію останній легко спростовує теологічні докази Робінзона, який почав навертати у християнство і ставить під сумнів існування демонів. Таким чином, Дефо піддав критиці одну з головних пуританських доктрин про існування зла.

Сюжет «Робінзона Крузо» по суті заснований на книзі Буття. Фактично лише останній розділ відрізняється. Даніель Дефо вирішив написати книгу Буття, беручи до уваги час, та цінності, що змінились з періоду панування Римської імперії.

Можливо саме тому одною з речей, що надихнули письменника було читання релігійної літератури, що була важлива в той час для кожного освіченого індивіда. Ймовірно, Дефо навіть дещо шкодував від відречення від ідеї стати священником. Після усіх поневірянь, падінь та проблем можливо життя на

безлюдному острові, ізольованим від проблем людського буття, воєн, конфліктів, трагедій та жалю - те, що було так необхідно Даніелю. Шо за математичні знаки, не має такого бути

З цієї сторони роман можна розглядати не лише як пригоду, а читати його в контексті притчі про духовне падіння і її подальшим відродженням в гармонії з природою. І саме на острові власної самотності, обтяжений первородним гріх людини її поневіряння через Бога знаходить шлях до спасіння.

В намаганнях зрозуміти зв'язок між релігією та тогочасним духом капіталізму, що почав зароджуватись, може виникати більш широкі аспекти соціальних цінностей. Як пише Ганім М. Алі Аль-Шамарі в своїй праці «Роль релігії в «Робінзоні Крузо» Даніеля Дефо» (2022 р.): *«Релігія має репродуктивну силу, і вплив її ідей повинен розглядатися в сферах, не пов'язаних з її божественними принципами, так само як створення комерційних установ»* (11)

Майстерність і рабство – це основна ідея, яку розглядає роман, нарівні з релігією Протестантські цінності стають тим більш нецікавими, чим більш необхідним є капіталізм і етика людського життя. Крузо вчить П'ятницю своїй вірі. Звісно, цей аспект можна сприймати як момент колоніальної політики Робінзона, справжнього британця. Проте П'ятниця дозволяє собі суперечити герою, даючи поштовхи до власних думок. На цьому етапі Біблія відіграє найважливішу роль у формуванні поглядів. Крузо каже: *«Також я знайшов три дуже хороші Біблії, які прибули до мене у вантажі з Англії, які я запакував поміж своїх речей»* (2).

На острові, через почуття самотності (і знайденої Біблії, певно), стосунок з Богом і релігією з часом стає сильнішим, і як у справжніх християн буває, він стає основним. Християнське вірування стає центром життя на безлюдному острові. Тому все, що відбувається має зв'язок з вірою. Після жорстокості життя та проблем, що оточили Робінзона, настрої на острові змінюється від негативу і розчарування на пошук ресурсів для продовження життя на острові. Цю мотивацію дає Крузо саме релігія.

Звісно, психологія образу Робінзона у його ставленні «природної» людини виявляється через його відносини з Богом. Аналізуючи своє життя до і на острові, в спробах знайти алегоричні паралелі чи хоч якийсь зміст, Робінзон пише: *«На жаль! Моя душа не знала Бога: благі настанови мого батька згладилися з пам'яті за 8 років безперервних поневірянь по морях і постійного спілкування з такими ж, як сам я, нечестивцями, до останньої міри байдужими до віри. Не пам'ятаю, щоб за весь цей час моя думка хоч раз піднялася до Бога. Я перебував у якомусь моральному отупінні: прагнення добра і свідомість зла були для мене однаково чужі. Я не мав жодного уявлення ні про страху Божому в небезпеці, ні почуття вдячності до Творця за визволення від неї...»* (2).

Робінзон пише про повну відсутність Бога в собі, проте роблячи такі визнання Робінзон одразу зізнається, що тільки після того, як захворів, він відчув пробудження совісті і що своєю поведінкою «розгнівав Бога».

Слова про гнів Божий переслідуватимуть нас в тексті як провідний мотив твору, проте, насправді, основою є саме сенс життя. Думки про Бога проводять його до початкового стану екстазу рівно доти, доки його розум не знаходить логічних пояснень. В цьому можна прослідкувати якості цього героя, що застряг на острові. Ці характеристики людини «природної» – безпосередність, відкритість, вразливість.

Саме тут і проявляється дух епохи. Не зважаючи на все Божественне навколо Робінзона, втручання логіки та мозку намагається логічно пояснити причину явищ, які були початково описані героєм як промисел Божий. Мозок виступає вирівнювачем думок героя, не даючи йому податись в крайнощі. На зіткненні боротьби розуму та віри, в діалозі між скептичним раціоналізмом та вірою, дитячим ентузіазмом та розважливістю побудована вся повість. Ці дві точки постійно між собою сперечаються, ніби як «ангел і демон» на плечі, проте швидше як два ангела. Або ж як два демона. Це доволі сильно виявляється і в стилі написання, коли ми звертаємось до першого чи другого.

У першому – запитання до вищого, високі думки, оклики, тяжіння до церковних слів та цитат із Біблії. Другий ж – суха, коротка піктографічна мова.

Можемо оцінити це на прикладі: *«Неможливо передати, в яке сум'яття кинуло мене це відкриття! До того часу мною ніколи не керували релігійні помисли. Але, коли я побачив цей ячмінь, що виріс у невластивому йому кліматі, а головне, невідомо як потрапив сюди, я став вірити, що це Бог чудесним чином виростив його без насіння тільки для того, щоб прогудувати мене на цьому дикому безлюдному острові. Думка ця трохи зворушила мене і викликала сльози».* (2)

«А тим часом те, що трапилось зі мною, було майже так само не передбачувано, як диво, і принаймні, заслуговувало не менше вдячності. Справді: чи не Провидіння видно було в тому, що з багатьох тисяч ячмінних зерен, зіпсованих щурами, 10 або 12 зернят уціліли і, отже, все одно що впали мені з неба?.. І треба ж мені витрусити мішок на галявині, куди падала тінь від скелі і де насіння могло відразу ж зійти! Мені кинути їх трохи подалі, і вони були спалені сонцем» (2).

Отже тут яскраво прослідковується як щось велике і духовне переживається героєм з великим захопленням, а от пошук причин та фактів швидше має простий описовий характер, навіть дещо з насмішкою над самим собою.

В цьому є цікавий мотив твору. «Робінзон Крузо» не просто пригодницький роман. Ми можемо сказати, що він не стільки про пригоди, скільки про духовне ставлення людини. Ця книга показує, як в тиші, в мовчанні і в абсолютній самотності людина знаходить Бога. Християнська тема роману видається дуже чіткою і має місце однієї з центральних тем. Тому усі моральні істини в «людині природній» розвиваються самою людиною, що і є завданням, покладеним в полеміку щодо цієї концепції.

2.2. Концепція природної людини в романі Д. Дефо «Життя та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» в аспекті праці

Для Дефо, як представника ідей раннього Просвітництва, роль праці у освоєнні природи людиною нерозривно пов'язана з її духовним вдосконаленням, з пізнанням природи через розум. Зорієнтований на ідеї

Джона Локка – фундатора англійського деїзму, Дефо демонструє, як через досвід, за допомогою праці рук і розуму, Робінзон, колишній пуритан – містик, доходить до цілісної деїстичної концепції світобудови. Свідчення героя показують, що після цього стало можливим підкорення природи розумним Робінзоном, яке автор зображує не як фізичне освоєння острова, але як пізнання розумом законів природи

Процес праці в творі та пошук нових можливостей сприймається як новий крок Робінзона за створення людських умов життя. Обмірковуючи це ми так і не прийшли до висновку, чи на місці Робінзона ми могли не просто «героїчно» освоювати нові можливості власних рук то створення засобів та інструментів, а чи взагалі могли б вижити, не втративши розум, ставши дикунами. Історія Селкірка показує, що він поступово почав забувати людські навички, його життя в цивілізації і почав процес стагнації. Крузо в романі Дефо, навпаки, почав через продуктивну працю навчатись та прогресувати.

Робінзон – не майстер інтелектуальних висказувань чи мислитель, або ж священник. Його не обтяжує високий статус у суспільстві. Дефо спеціально для свого роману обрав людину звичайну, яка могла б підкорити своє життя на острові за допомогою праці. Він як і багато людей в той час був звичайною людиною. І це доволі цікавий момент, тому що до цього, переважно, романи були чи про високе кохання людей, у яких як мінімум вистачає коштів на лютню, папір, гуляння і так далі. Або ж це герої епосу, або ж ще хтось дуже-дуже серйозний. Зараз в основі твору – людина звичайна. І вперше у літературі про звичайну людину пишуть звичайні речі. Даний твір – щоденник Робінзона про його щоденну працю на острові.

Згідно концепції «природної» людини, Крузо не «одичавів» на безлюдному острові, а створив цілком нормальні умови для власного існування на острові. На самому початку герою співпереживати не хочеться. Він – безвідповідальний ледар. І це також показує його повну безпорадність та небажання брати хоч якусь участь у життєдіяльності. Проте згодом, проблеми, що його оточили, змусили

його, освоюючи навколишнє середовище, вигадуючи знаряддя праці він стає тим, до якого приходять сенс і цінність життя.

І ось ця простота показує дуже багато складних речей. Для героя, що ніколи не займався речами матеріальними – абсолютно не зрозумілі процеси виготовлення та трудоємність виготовлення речей, що називають «благами цивілізації». Ми б навряд чи пішли б кудись далі, ніж Крузо в наших намаганнях реалізувати хоч щось, щоб зробити наше життя на острові комфортнішим. І герой починає розуміти цінність цих речей. Лише через кілька років перебування на острові він зміг випекти перший хліб і зрозумів скільки процедур варто пройти, щоб отримати шматок звичайного хлібу.

Через деякий час Робінзон стає відмінним господарником. Він вміє використовувати ресурси, що є на острові, знання, що отримав або до або вже на острові, він вміє прораховувати. Навчившись правильно працювати з ячменем, він точно розраховує яку частину врожаю він міг би законсервувати, використати в їжу, засіяти повторно. Він навіть розібрався з умовами аграрної справи: де краще сіяти в дощовий сезон, де – в сухий.

Після того як Робінзон опиняється на острові він стає заручником природи, проте замість того, щоб змиритись з цим, він починає підкорювати природу і ставити свої блага вище. І це проявляється, зокрема через роботу. Якби не вона, Робінзон давно б помер, або хоча б здичавів, при наявності чудової вдачі на пошук їжі.

Для Крузо робота – інструмент пізнання світу. Він не скаржиться на важкість виконання, а часто ділиться його захопленням від нового. Але ми не бачимо ідеалізацію дій героя. Все що він робить не завжди працює, а якщо навіть і працює – то доволі дивно. Коли після двох місяць праці герой нарешті зміг знайти глину, зібрати її, принести, обробити на вогні, все що він отримав – два горщики жакливого якості. Але, це все ще горщики. І це для Крузо набагато важливіше, ніж якість та стан речі. Але він їх допрацює. До речі процес виробництва горщиків описаний Дефо не просто так. Він в свій період добре знав тонкощі виробництва глиняних виробів, так як свій час був одним із

власників цегельного заводу. Робінзон витратив ще рік зусиль, щоб зробити горщики гарного стану та вигляду.

Отже тут, насправді не зовсім про результат, а швидше про емоції від виконання. Відчуття захоплення плодами своєї праці часто описується у творі.

Історія з горщиками також описує іронічну ідеалізацію власних можливостей Робінзона. Особливим таким лакмусовим папірцем можна назвати епізод спорудження грандіозного човна, коли Робінзон «тішився своєю витівкою, не даючи собі труднощів розрахувати, чи вистачить у нього сил впоратися з нею». Проте так само це бажання до великого проявляється і в побудові загорожі для кіз, в побудові печери, що через розширення стала небезпечною і так далі. Проте це ніяк не дає читачу подумати, що автор насміхається з героя. Він навпаки, з великою симпатією ставиться до людини, яка витрачає на процес роботи, вигадкування ідей багато часу, не звертаючи увагу на його відсутність.

Концепція першорядної ролі праці у процесі вдосконалення людини та суспільства, яка відображена в романі Даніеля Дефо "Робінзон Крузо", віддзеркалює найпрогресивніші та демократичні ідеї епохи раннього Просвітництва. Дефо, використовуючи тему безлюдного острова, аналогічно Джоню Локку у його праці про державне правління, показує на прикладі життя Робінзона невід'ємну цінність праці у суспільному розвитку та утворенні матеріальної та духовної бази суспільства.

Величний гімн праці та творчості розуму, який вперше в історії світової літератури лунає зі сторінок художнього твору, стає різкою, безкомпромісною критикою як феодального минулого, так і буржуазного сучасного Англії початку XVIII століття. Для Дефо саме праця і творчість розуму мають здатність радикально змінити світ. Через працю на безлюдному острові виникає своєрідна міні-цивілізація, творцем якої є розумна "природна" людина. Герой Дефо стає живим втіленням просвітницьких уявлень про сучасну людину як природну, яка не виникає в історії, але наділена самою природою.

Висновки до Розділу 2

"Робінзон Крузо" став своєрідним втіленням фізичного та морального виховання через працю та самовиховання, де праця відігравала ключову роль у формуванні та розвитку особистості. Дефо прослідкував складний процес формування та розвитку Робінзона, демонструючи першочергову роль праці у цьому процесі. Концепція пріоритетного значення праці в удосконаленні людини та суспільства, відображена в романі, відображає найпрогресивніші та демократичні ідеї Просвітництва. Через працю на безлюдному острові з'являється своєрідна міні-цивілізація, де творцем є розумна "природна" людина.

Даніель Дефо, за своє бурхливе життя, неодноразово шкодував про мирне існування священика, якого він відкинув. Довга відпустка на острові, де не було постійних воєн та великих подій, віддалено від людської суєти, стала для нього своєрідним спокоєм.

Робінзон усвідомлює нікчемність свого минулого життя та починає розуміти важливість моральних принципів. Він відчуває прокидання свого сумління та розуміє, що його гріховна поведінка обурила Бога і принесла справедливу кару.

Роздуми про Бога та дива стають додатковим свідченням якостей героя, таких як відвертість, відкритість та вразливість — іншими словами, якостей "природної" людини.

У романі також прослідковується концепція "природної релігії", яку висловлював Жан-Жак Руссо. Усі моральні та онтологічні істини витікають з натурального, природного розвитку людини.

ВИСНОВКИ

У ході проведеної роботи було досягнуто основної мети: визначення ролі роману Данієля Дефо «Пригоди Робінзона Крузо» у світовій спільноті.

Відповідно до поставлених цілей і завдань ми можемо зробити наступні висновки:

1. Епоха просвітництва стала значущим рушієм у розвитку суспільства саме тим, що виставила людину в центр уваги.
2. Першим концепцію «природної» людини описав французький просвітник Жан-Жак Руссо. Природна людина, за його концепцією це – людина, що насамперед створена природою з її фізичними та моральними потребами і бажаннями.
3. У романі Данієля Дефо «Робінзон Крузо» концепція природної людини проявляється переважно через два основні аспекти. Через релігію, що пробуджує в герої якості природної людини та через працю, що стає чинником виховання
4. Значущий потенціал твору має змогу показати концепцію «природної» людини в контексті епохи Просвітництва та, зокрема, використовувати роман як приклад у сучасному формувальному підході індивіда.

SUMMARY

The research on the topic “**The Image of the Natural Man in Daniel Defoe's Novel 'The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe'**” is dedicated to exploring the concept of the 'natural' human in Daniel Defoe's work 'Robinson Crusoe.' The paper work consists of an introduction, two chapters, conclusions for each of them, general conclusions, and a list of sources used.

The first chapter "**Biographical Information and Historical Context of Daniel Defoe's Life Period and Writing of the Novel 'The Life and Strange Surprizing Adventures of Robinson Crusoe'**" is theoretical. It examines aspects of Daniel Defoe's biography, his process of becoming a writer in the historical and socio-cultural environment of the Enlightenment era, which brought new philosophical currents.

The second chapter "**The Image of the Natural Man in the Novel 'The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe' by D. Defoe**" is practical and comparative-descriptive. It presents the concept of the 'natural human' through the lens of D. Defoe's work 'Robinson Crusoe,' particularly through the aspect of labor as an educational factor and the aspect of religion, which awaken in the characters characteristics typical of the 'natural' human.

Keywords: *Enlightenment, aspect, concept, 'natural' human, revolution, novel, labor, religion.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біографія Данієля Дефо. (2024). Укрліб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=4290>
2. Дефо, Д. (1992). Робінзон Крузо. пров. М. Шишмарьової.
3. *Дефо, Даніель. Біографія, життя, творчість письменника.* (2023). URL: <https://zarlit.com/biography/defo.html>
4. Дротянко, Л. Г., Матюхіна О. А., Вдовиченко, В. Г. та ін. (2006). Практикум з філософії: навч. посібн. Київ: *Книжкове видавництво НАУ*.
5. Епоха просвітництва. URL: <https://moyaosvita.com.ua/kulturologia/epoha-prosvitnictva/>
6. Кант, І. (1989). Відповідь на питання: що таке просвітництво? Київ: «Всесвіт». №4. URL: <https://vpered.wordpress.com/2019/07/04/kant-erklarung/>
7. Старий Завіт. Біблія. (Бут. 2, 15). URL: <https://www.wordproject.org/bibles/uk/index.htm>
8. Стріха, Є. А. (2008). Ж.-Ж. Руссо про роль природи у вихованні дітей. *Початкова школа*. № 5.
9. Тофтул, М. Г. (2014). Сучасний словник з етики. Вид-во ДЖУ ім. І. Франка.
10. Selcraig, B. (2005). The Real Robinson Crusoe. Retrieved from: <https://www.smithsonianmag.com/history/the-real-robinson-crusoe-74877644/>
11. Ghanim M. Ali Al-Shammari. (2022). The Role of Religion in Daniel Defoe's Robinson Crusoe. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/360613921_The_Role_of_Religion_in_Daniel_Defoe's_Robinson_Crusoe

